

Élet falun és városon

„Az emberek életkörülményeit, életmódját sok minden alakítja. Befolyásolja azt a nyelvi, az etnikai és felekezeti közösséghez tartozás, az iskolázottság, a foglalkozás, az önállóként vagy a családban való élés, a gyermekek száma és a lakóhely milyensége. Az élet minőségét a 19. században és a 20. század első felében a mainál jóval nagyobb mértékben meghatározta az, ha valaki városban, falun vagy tanyán lakott....” A lakosság egyéni és közösségi életének jellemzéséhez mégis fontosabb adalékokat szolgáltat, hogy milyen volt „... az anyagi és kulturális javakhoz való hozzájutás esélye, a közegészségügy, az oktatás, s egyéb szolgáltatások megléte, színvonala vagy a mobilizáció lehetősége.” Ezekkel a gondolatokkal kezdődik Estók János közelmúltban közreadott kötete, és e néhány mondattal szinte dióhéjban összefoglalja a több mint kétszáz oldalas mű koncepcióját is.

A 19. század utolsó évtizedeitől kezdődően nagyjából az 1940-es évekig a népesség életének minden területét érintő változások, modernizálódás követhető nyomon, a háborús évek, és az általános gazdasági válság okozta megtorpanás és nehézségek ellenére is. Nem kétséges, hogy a falvak lakói voltak hátrányosabb helyzetben, munkájuk, anyagi helyzetük, hagyományaik nemcsak keretet adtak mindennapjaiknak, de korlátokat is szabtak. Ebben a vonatkozásban hoztak érezhető változást – a negatívumok ellenére is – a falu és város között ingázó munkavállalók, akik a modernizálódó városi élet elemeit – technikai újítások, kultúra – közvetítették a vidék felé.

Estók János az egyéni és közösségi élet minden területét bemutatja, előadásmódja anynyiban különbözik a szokásos szociográfiáktól, hogy a falusi és városi életet párhuzamba állítja, a kölcsönhatásokat érzékelteti és nem egymástól elszigetelt világokat ír le.

A kötet élén található fejezetek egyike – mintegy szimbolizálva a fejlődést, a mozgást – a közlekedést (közlekedési eszközök, közutak stb.) mutatja be, amelynek elmaradottsága, vagy korszerűsödése a gazdaság, a kereskedelem kulcskérdése. Nagy átalakuláson esett át a kereskedelem, az árucseré több évszázados hagyományokra visszatekintő formáját, a vásárt és a szinte mindent kínáló szatócsboltot kiszorították a szakosodó kereskedések, vagy az új divatnak hódoló városi nagyáruházak. A kereskedelmi verseny elengedhetetlen részeként egyre nagyobb teret követelt magának a reklám minden formája, amellyel érezhetően irányították, manipuláltak a vásárlói szokásokat. Természetesen a kereskedelem forgalmának növelése serkentőleg hatott az árutermelésre, a nagyüzemi munkára.

Az információk iránti igény minél gyorsabb és minél szélesebb körben való kielégítése nemcsak az újságok, napilapok fajtáinak gyarapodásához és a példányszámok megnövekedéséhez vezetett, de a távközlés különböző újszerű formáinak is teret engedett (vezetékes távíró, vezetékes telefon, rádió).

A munkavégzés helyének, körülményeinek változása nem csupán a mezőgazdasági munkával felhagyó falusiak életét alakította át, de új társadalmi jelenség volt a munkavállaló nő: a kevésbé iskolázott fizikai munkás, a tehetős városiak szolgálatába álló vidéki lányok, a középszintű végzettségű irodista, titkárnő, telefonközpontos stb., és a növekedő létszámú értelmiségi a tanári, az orvosi és a gyógyszerészeti pályán. Utóbbi kategória egyértelműen a nők több évtizedes, egyenjogúságért folytatott törekvéseinek sikerét szimbolizálta, annak ellenére, hogy néhány egyetem még ekkor sem tette lehetővé a tanulást számukra (jog, mérnöki tudományok).

A tisztálkodás, a testápolás tekintetében igen nagy különbségek voltak falu és város között, hiszen a folyóvízzel ellátott városi lakások kényelme ekkor még elérhetetlen luxusnak számított a falusiak számára mind a testi higiéné, mind a mosás körülményeit illetően. A városlakók mindennapjainak megszokott színfoltjai voltak a testápolási és kozmetikai szereket árusító drogériák és az új divat kívánalmainak eleget tevő hölgyfodrászok.

A lakosság egészségi állapota, a közegészségügyi ellátás éles különbségei falu és város között sok évszázados problémaként hagyományozódott a 19–20. század fordulójára, a számos pozitív intézkedés ellenére is. Az 1876. évi egészségügyi törvény a közegészségügyi infrastruktúra koncepciózus fejlődését tekintette a legfontosabb feladatnak, és annak ellenére, hogy a nem várt történelmi, politikai események megállították, sőt bizonyos területeken visszavetették a fejlődést, az eredmények mégis megmutatkoztak. Különös figyelemmel fordultak az anya- és gyermekvédelem, a fertőző, járványos betegségek megelőzése és megfékezése, a kórházak és betegágyak számának emelése, az egészségügyi szakember-képzés és a lakosság megfelelő számú gyógyító személyzettel való ellátása felé. A demográfiai és betegségi statisztika ennek ellenére hullámzó értékeket mutatott, különösen a falusi, tanyasi lakosság vonatkozásában volt még mindig aggasztó a helyzet. A vidék egészségügyi ellátásának hiányosságai miatt a két világháború közötti évtizedekben is virágkorát élte az öngyógyítás, a népi orvoslás legkülönbözőbb változata, éles ellentétként a főváros korszerű klinikáinak, kórházainak felszereltségével, színvonalával.

A viselet, az öltözködés sokáig tükrözte a társadalmi hovatartozásnak és az anyagi helyzetnek egyaránt. A falusiak hétköznapijait az egyszerűség és a munkavégzést nem akadályozó célszerűség jellemezte, ünnepi öltözetük azonban szemet kápráztató volt, kifejezve a nemzetiségi, tájegységi identitást, az életkort, a családi és vagyoni állapotot. A 19. század utolsó évtizedeiben felvirágzott a népművészet minden ága, nem csupán az öltözék, de a tárgyi világ tekintetében is. A városi divat modernizálódása egyrészt a megváltozott életmód, foglalkozás tükrökepe volt, pl. a férfi hivatalnokoktól, kistisztviselőktől egyaránt elvárt disztíngvált jólöltözöttség. A női divat átalakulásának első jeleként a „botránnyosan” rövidülő szoknya és a nőiséget hagyományosan szimbolizáló hajkoronát felváltó bubifrizura borzolta a kedélyeket – pozitív, vagy negatív értelemben –, majd hamarosan megszokottá vált az irodai munkát végző nők visszafogott, egyszerű eleganciája is. A városi öltözék modernizálódásába további színeket vitt a sport elterjedése, a testmozgást nem akadályozó, lezser öltözékek megjelenése.

A mindennapok színtere az otthon, a lakás bemutatása érdekes körképet rajzol. Hihetnénk, hogy a mérleg nyelve egyértelműen a város javára billent el, ez azonban nem egyértelmű. Feltehetjük a kérdést, hogy az ásott, esetleg artézi kútról hordott víz, a csatornázatlan, a kert végén lévő emésztőgödörhöz csatlakoztatott árnyékszékkel rendelkező, kis ablakos, nem egyszer dohos levegőjű parasztházak voltak e egészségtelenebbek – a veteményeskert szabad levegője ellenére is –, vagy a szoba-konyhás, folyosó végén lévő közös vécével épített zsúfolt bérházak, nem is beszélve a nagyvárosok külső részén kialakuló szegénynegyedekről. A látványos előrelépést természetesen a villanyvilágításos, palackos, vagy városi gázzal is ellátott, elegánsan berendezett gazdag polgári, „úri” lakások jelentették.

Az aktív pihenés elemei, színhelyei, lehetőségei és szokásai is színes körképet mutatnak. A falusi kocsmá, mint a közösségi élet, a szórakozás és az információ szerzés hagyományos helyszíne természetesen nem vesztett fontosságából. A városi lakosság számára azonban lényegesen sokszínűbb volt a szabadidő eltöltésének palettája: a korzózás, a cukrászda és a kávéház, a kaszinók és egyéb társas körök, a színházak és a mozi, a sportolás különféle nemei tág teret biztosítottak a különböző korú, nemű, társadalmi osztályú és iskolázottságú lakosság számára.

A lényegre törően szerkesztett és megfogalmazott szöveg elmaradhatatlan és nélkülözhetetlen kiegészítője a rendkívül gazdag illusztrációs anyag. Nagy- és dédszüleink fotográfias albumainak hangulatát idézik a fotók, a települések korabeli képei, érdekes, elgondolkodtató, nem egyszer mulatságos életképek, hajdan élt férfiak, asszonyok, kisgyermek portréi. A szerző szándéka szerint – mint azt könyve bemutatóján saját maga elmondta – nem a legkiválóbb minőségű, hanem a tartalmilag, hangulatilag legtöbb információt közvetítő képeket válogatta a kötet számára. Így került a borítóra a fiatal, parasztruhát viselő leány fotója, aki a Keleti pályaudvar előtt üldögél vászonba kötött batyuja és fonott kosara mellett, elgondolkodó arcáról nem tudjuk leolvasni, hogy város és falu közötti útjának melyik állomását kapták lencsevégre: a városba érkezés reményteljes várakozását, vagy a hazafelé vivő út fáradt csalódottságát.

(Estók János: Élet falun és városon. Budapest, 2015, Line Design kiadó, 248 p., illusztrált.)

